

משיח בן יוסף בראש השנה

ראש השנה הוא יום הדין לכל באי עולם כנשנה ב ראש השנה דף טז עמוד א משנה. בארבעה פרקים העולם נידון...בראש השנה - כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון... ע"כ. ומנין שיום זה הוא אחד בתשרי? - שנו חכמים שם דף ח עמוד א **באחד בתשרי ראש השנה לשנים**. למאי הלכתא? ... רב נחמן בר יצחק אמר: לדין. דכתיב (דברים יא, יב) 'מראשית השנה ועד אחרית שנה' - מראשית השנה נידון מה יהא בסופה. ממאי דתשרי הוא - דכתיב (תהלים פא, ד) 'תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו'; איזהו חג עמוד ב שהחדש מתקסס בו? - הוי אומר זה ראש השנה וכתוב (שם) 'כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב'.
כשם שיום זה הוא ראש לשנה הבאה, כך הוא סופה של קודמתה, ולא רק במקריות נקודת הזמן כגבול משותף, אלא שלובים הם זה בזה, שסיומה של שנה מביא בעצמותו ומהותו לפתיחת השנה הבאה ביום ראשה ותולדותיו בימים הבאים. אופיו המיוחד של יום סיום, שהוא התחלה מתוך סיום, נקרא **קץ**, קץ למכסת ימים של מעש, תוכן ויעוד. שבעקבותיו מיד נסללת מסילה חדשה לצעדים אל יעוד ייעד במכסת החיים הבאה.

כך נתגלתה והופיעה אישיות מנהיגותית, שבאופיה הסגולי המיוחד לה, הטביעה את חותמה בעצם נתיבות חיי עם ישראל לדורות עד **לקץ הימים**, ושביגו **נגיע לקץ הימים**. הוא **יוסף הצדיק**, שנקודת הזמן והיום בו חל מפנה ומהפך במעמדו ועוצמת כוחו ומעשיו צוינה בתורה, בקריאת שמו: **קץ ימים**, ב פרשת מקץ בראשית פרק מא (א) ויהי מקץ שנתים ימים... (יד) וישלח פרעה ויקרא את יוסף וירצהו מן הבור ויגלה ויחלף שמלתיו ויבא אל פרעה: ... (לג) ועתה ירא פרעה איש נבון וחקם וישיתוהו על ארץ מצרים: ... (לז) ויטב הדבר בעיני פרעה ובעיני כל עבדיו: ... (מא) ויאמר פרעה אל יוסף ראה נתתי אתך על כל ארץ מצרים: (מב) ויסר פרעה את טבעתו מעל ידו ויתן אתה על יד יוסף וילבש אותו בגדי שש וישם רבד הזהב על צוארו: (מג) וירכב אתו במרכבת המשנה אשר לו ויקראו לפניו אברך ונתון אתו על כל ארץ מצרים: (מו) ... ויצא יוסף מלפני פרעה ויעבר בל ארץ מצרים:
מתי נתחולל הדבר, איזה הוא אותו יום במעגל הימים? תשובה לדבר ניתנה בדברי קבלה, כפי שפוענחה בדעת החכמים, שהוא ראש השנה, כנלמד ב ראש השנה דף יא עמוד א ... בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה ... בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין. מנלן? - דכתיב +תהלים פא+ 'תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו, כי חק לישראל הוא, משפט לאלוקי יעקב, עמוד ב עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים'. **רש"י עדות ביהוסף שמו** - בתריה דההוא קרא כתיב דכי חק לישראל. **הסירותי מסבל שכמו** - ביוסף כתיב, בתר עדות ביהוסף.

[הסבירו חכמים את צורת הופעת שמו בפסוק זה בתוספת האות ' ככמה סיבות כמבואר ב סוטה דף לו עמוד ב א"ר יצחק: יוסף הוסיפו לו אות אחת, שנאמר: +תהלים פא+ עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים... אמר רב חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא: יוסף שקידש שם שמים בסתר - הוסיפו עליו אות אחת משמו של הקדוש ברוך הוא, יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא - נקרא כולו על שמו של הקדוש ברוך הוא... משם רועה אבן ישראל - משם **זכה ונעשה רועה**, שנאמר: +תהלים פ+ רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף...]

[ועוד:] א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, בשעה שאמר לו פרעה ליוסף: +בראשית מא+ ובלעדיך לא ירים איש את ידו וגו', אמרו איצטגניי פרעה: עבד שלקחו רבו בעשרים כסף תמשילו עלינו? אמר להן: גינוני מלכות אני רואה בו. אמרו לו: א"כ, יהא יודע בשבעים לשון! בא גבריאלי ולימדו שבעים לשון, לא הוה קגמר, הוסיף לו אות אחת משמו של הקדוש ברוך הוא ולמד, שנאמר: +תהלים פא+ עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים [שפת לא ידעתי אשמע]. ולמחר, כל לישנא דאישתעי פרעה בהדיה אהדר ליה. נודע איפוא ששני כתרים של מנהיגות לנהל עם בדרך חיים, נקשרו לראש יוסף: קידוש השם ופריסה לשונית מלכותית חובקת זרועות עולם.]

יש סגולה בכל יום ובכל מועד להטביע את חותמם בדורות מכח מאורעות המתרחשים בהם, בעיקר כשקשורים ושייכים לגדולים וענקי רוח, אם במה שהם פועלים, אם ממה שמתחולל בעבורם ביד ה'. נכון להאמין שכך הדבר בסגולת יום צאתו של יוסף ממאסרו להתגלותו במלכות מיוחדת לו, וצריכים אנו לחקור ולדעת את דברה, ולשמו לנגד עינינו כמורה לדרך חיי אמת. ראש השנה מכיל יותר מכל הימים את רוח מפעלו ומפעלותיו של יוסף המפעם בדורות את רוח ה' הצפונה בנו להתגלות ולהתייצב באישיותנו.
מה חולל יוסף, איזו נכסים של ערכי שמים הנחיל לרוח ישראל לדורות?
זוהר נתיבה ברור ומפורסם הוא מושג האישיות ה"יוספית" העתידית, בשמה המיוחד והנשגב: **משיח בן יוסף**, שלאורה נפסע בדרך תלמודנו להכרת מהותו של יוסף.

האמונה בביאת המשיח היא מיסודי האמונה שערכם **רמב"ם** בפירוש המשניות לפרק חלק, ואלו דבריו (מסכת סנהדרין פרק י' משנה א') :ראיתי לדבר כאן על יסודות רבים באמונות, גדולי הערך מאד...והיסוד השנים עשר: ימות המשיח, והוא להאמין ולאמת שיבא, ואין לומר שנתאחר, אם יתמהמה חכה לו. ואין לקבוע לו זמן, ולא לפרש את המקראות כדי להוציא מהן זמן בואו, אמרו חכמים תפוח דעתן של מחשבי קצין. ולהאמין בו מן הגדולה והאהבה, ולהתפלל לבואו בהתאם למה שנאמר בו על ידי כל נביא, ממשה ועד מלאכי. ומי שנסתפק בו, או זלזל בעניינו, הרי זה מכחיש את התורה שהבטיחה בו בפירוש בפרשת בלעם, ואתם נצבים. ומכלל היסוד הזה שאין מלך לישראל אלא מדוד ומזרע שלמה דוקא. וכל החולק בענין המשפחה הזו הרי זה כפר בה' ובדברי נביאיו.

וכן ב"יד החזקה" **הלכות מלכים פרק יא הלכה א** המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות, ועושין שמטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה, וכל מי שאינו מאמין בו, או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו, שהרי התורה העידה עליו שנאמר ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו' אם יהיה נדחך בקצה השמים וגו' והביאך ה', ואלו הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים, אף בפרשת בלעם נאמר **ושם ניבא בשני המשיחים**, (מיד עולה בדעתנו שהם משיח בן דוד ומשיח בן יוסף אך לא כך אלא) במשיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם, ובמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל מיד בני עשו, ושם הוא אומר אראנו ולא עתה זה דוד, אשורנו ולא קרוב זה מלך המשיח, דרך כוכב

ב

מיעקב זה דוד, וקם שבט מישראל זה מלך המשיח, ומחץ פאתי מואב זה דוד, וכן הוא אומר ויך את מואב וימדדס בחבל, וקרקר כל בני שת זה המלך המשיח שנאמר בו ומשלו מים עד ים, והיה אדום ירשה זה דוד, שנאמר ותהי אדום לדוד לעבדים וגו', והיה ירשה וגו' זה המלך המשיח שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון וגו'. ע"כ. וממשיך להציב ולתאר את אישיותו, את יעדיו, את מעשיו ומפעליו, את השפעתו ואת רוח ה' שתשרה בישראל ובעולם בימיו. ע"כ.

נכון להזכיר את הנבואה המובהקת על אודותיו (**ישעיהו פרק יא**) (**א**) וַיֵּצֵא חֹטֵר מִגִּזְעֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְרֹם מִשְׁרָשָׁיו יִפְרָה: (**ב**) וְנָחָה עָלָיו רוּחַ יְקֹנָק רוּחַ חֲקֻמָּה וְכִינָה רוּחַ עֶצֶה וְגִבּוֹרָה רוּחַ דַּעַת וַיֵּרָאֵת יְקֹנָק: (**ג**) וְהָרִיחוּ בִּירְאֵת יְקֹנָק וְלֹא לְמִרְאָה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט וְלֹא לְמִשְׁמַע אָזְנוֹ יֹכִיחַ: (**ד**) וְשִׁפְט בְּצִדֵּק דְּלִים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לַעֲנִי אֶרֶץ וְהָפָה אֶרֶץ בְּשִׁבְט פִּי וּבְרוּחַ שְׁפָתָיו יִמִּית רָשָׁע: (**ה**) וְהָיָה צִדֵּק אֲזוּר מִתְּנִי וְהָאֱמוּנָה אֲזוּר חֲלָצִיו: (**ו**) וְגַר זָאֵב עִם כֶּבֶשׂ וְנִמְרַם עִם גְּדִי יִרְבֹּץ וְעֵגֶל וְכִפִּיר וּמְרִיא יִחָדּוּ וְנִעֲרָ קֶטֶן נֶהְגָּה בָם: (**ז**) וּפְרָה וְדִב תִּרְעִינָה יִחָדּוּ יִרְבְּצוּ יִלְדִּיָּהּ וְאַרְיֵה כְּבָקָר יֹאכֵל תֶּבֶן: (**ח**) וְשִׁעֲשַׁע יוֹנֵק עַל חֵר פֶּתֶן וְעַל מְאוֹרֵת צִפְעוֹנִי גְמוּל יָדוֹ הָדָה: (**ט**) לֹא יִרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּכָל הָר קִדְשֵׁי כִּי מְלָאָה הָאָרֶץ דַּעַה אֶת יְקֹנָק כְּמִים לִים מְכֹסִים: (**י**) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא שֶׁרֶשׁ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עִמָּד לִנֹּס עַמִּים אֵלָיו גּוֹיִם יִדְרָשׁוּ וְהָיְתָה מְנַחְתּוֹ כְּבוֹד: אבל בדבר משיח בן יוסף אינו אומר דבר.

מכל מקום, בואו הינו חזון ברור ואיתן בכתבי הקודש בכל הדורות, בפירוש או במשתמע, ברמז או במדרש. הנה דבר הנביא (**עובדיה פרק א**) (**א**) חֲזוֹן עֲבֻדְיָה כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְקֹנָק לְאֶדוֹם ... (**יח**) וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר וּבֵית יוֹסֵף לְהִבָּה וּבֵית עֲשׂוֹ לְקֶשׁ וּדְלָקוּ בָהֶם וְאֶכְלוּם וְלֹא יִהְיֶה שְׂרִיד לְבֵית עֲשׂוֹ כִּי יְקֹנָק דָּבָר ... (**כא**) וְעָלוּ מוֹשְׁעִים בְּהָר צִיּוֹן לְשִׁפְט אֶת הָר עֲשׂוֹ ... בתלמודים מסופר עניינו בסוכה דף נב עמוד א זכריה פרק יב (**י**) וְשִׁפְכֶתִי עַל בֵּית דָּוִיד וְעַל יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם רוּחַ חַן וְתַחֲנוּגִים וְהִבִּיטוּ אֵלַי אֶת אֲשֶׁר דָּקְרוּ וְסָפְדוּ עָלָיו כְּמִסְפָּד עַל הַיָּחִיד וְהִמָּר עָלָיו כְּהִמָּר עַל הַבְּכוֹר: (**יא**) בַּיּוֹם הַהוּא יִגְדֹּל הַמִּסְפָּד בִּירוּשָׁלַם כְּמִסְפָּד הַדָּד רִמּוֹן בְּבִקְעַת מְגִדוֹן:

(**יב**) וְסָפְדָה הָאָרֶץ מִשְׁפָּחוֹת מִשְׁפָּחוֹת לְבָד מִשְׁפַּחַת בֵּית דָּוִיד לְבָד וּנְשִׁיהֶם לְבָד מִשְׁפַּחַת בֵּית נָתָן לְבָד וּנְשִׁיהֶם לְבָד: הא הספידא מאי עבדייתה? - פליגי בה רבי דוסא ורבנן. חד אמר: על משיח בן יוסף שנהרג, וחד אמר: על יצר הרע שנהרג... הודעת בואו והצבת דמותו נזכרת פעמים רבות במדרשים, בזוהר, בדברי פרשני המקרא ובבאורי אגדה של גדולי ישראל בדורות. שומה עלינו לברר ולהבין ולדעת: מיהו משיח בן יוסף? מה צורך בו, כלומר: למה יועד בהופעתו בדור מן הדורות? למה נקשר בשמו של יוסף? מתי יופיע ביחס לזמנו של משיח בן דוד? מה תהיה צורת הופעתו, כאישיות או כתנועה. ציבורית לאומית? ולבסוף, למה נגזר עליו שיהרג?

אמרו חז"ל בראשית רבה פרשת ויצא פרשה עג' ז' - ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף, כיון שנולד יוסף נולד שטנו של עשו, שנאמר (בראשית ל) ויאמר יעקב אל לבן שלחני ואלכה אל מקומי ולא רצני, דא"ר פנחס בשם ר"ש בר נחמן מסורת היא שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל..."

נודע בזה ששורש משיח בן יוסף יונק מאישיותה ואימהותה של רחל אמנו. על כן נפנה מבטנו ועיונו אל אישיותה ותרומת רוחה לאומתנו.

רחל ולאה היו צרות זו לזו בתחושותיהן, זו דימתה את עצמה כשנואה ביחס לאחותה, וזו קנאה בשניה חובקת הבנים, ועם זאת אחווה מופלאה שררה ביניהן, כנידלה ומסופר מבין השיטין שבמקראות. על לאה: (**רש"י בראשית פרק ל, כא**) " **דינה** " - פירשו רבותינו שדנה

לאה דין בעצמה אם זה זכר לא תהא רחל אחותי כאחת השפחות, והתפללה עליו ונהפך לנקבה". ועל רחל: (רש"י בראשית פרק כט כה) "ויהי בבקר והנה היא לאה" - אבל בלילה לא היתה לאה, לפי שמסר יעקב לרחל סימנים, וכשראתה רחל שמכניסין לו לאה אמרה עכשיו תכלם אחותי, עמדה ומסרה לה אותן סימנים. כל כך חרדה לכלימת אחותה, על אף שזו שיתפה פעולה עם רמאות אביה, [אמנם בחפצה להדבק באיש הקדוש], מפני שחווה את תחושת לב אחותה ולב זולתה בכלל. ויתרה על כל עתידה המיוחל, וכל צפיותיה נקטעו, כי זו היתה עצמות רוחה, שאילו לא עשתה כך, לא היתה מה שהיא במהות רוחה. [אכן מקרא מלא מעיד על אחוותן (רות פרק ד יא): "...וַיֹּאמְרוּ כָּל הָעָם אֲשֶׁר בְּשַׁעַר הַזְּקֵנִים עֲדִים יִתְּן יַעֲקֹב אֶת הָאִשָּׁה הַבָּאָה אֶל בֵּיתָךְ כַּרְחֵל וְלֹאֶה אֲשֶׁר בְּנוֹ שְׁתֵּיהֶם אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל..."]. זו היתה התגלות סגולת נפשה במקרה מזדמן, עד למאורע מנוגד לרוחה בחריפותו כלפיה, שהגיעה לתנופת סלילת דרך חיים עקבית ובונה את בית ישראל לדורות. כך מתואר בפנינו מעמד, המציב בפנינו מבחן כוחות נפש. (בראשית פרק ל, א): "וַתָּאָר רַחֵל כִּי לֹא יִלְדָה לְיַעֲקֹב וַתִּקְנָא רַחֵל בְּאֲחֹתָהּ וַתֹּאמֶר אֶל יַעֲקֹב הֲבֵה לִי בָנִים וְאִם אֵין מִתָּה אֲנֹכִי: (ב) וַיַּחֲר אֶף יַעֲקֹב בְּרַחֵל וַיֹּאמֶר הִתַּחַת אֲלֵהִים אֲנֹכִי אֲשֶׁר מִנַּע מִמֶּךָ פְּרִי בֶטֶן". רחל פונה בתביעה נמרצת אל יעקב לתת לה בנים, ומוסיפה להודיע על חידלונה המוחלט, אם לא ינתן לה מבוקשה. יעקב רואה בזה טעות בהסתכלות הנכונה על דרך האמת בחיים, ופגם בהכרה כי הוא א' אמונה, שכל דרכיו משפט, ותמיד תמים פעלו. הוא מגיב בחרון אף, הניכר בעוצמה במילותיו ונימת קולו: "התחת אלקים אנכי..."

אל רגע מפתיע וחרף זה מפנים חז"ל מבט מבקר כלפי התנהגות יעקב בראשית רבה פרשת ויצא פרשה עא ז "ויחר אף יעקב ברחל, רבנן דרומאה בשם ר' אלכסנדר בשם ר' יוחנן אמר: (איוב טו) 'החכם יענה דעת רוח', זה אברהם (בראשית טז) 'וישמע אברם לקול שרי', 'וימלא קדים בטנו', זה יעקב; 'ויחר אף יעקב ברחל ויאמר וגו'', א"ל הקדוש ברוך הוא: **כך עונים את המעוקות? חייך שבניך עתידים לעמוד לפני בנה**". הבקורת והתוכחה ברורים, אך מה פשר מאמר הגמול: **בניך עומדים לפני בנה**?! אם הכוונה לעמידתם הנשפלת של האחים לפני יוסף בבואם למצרים לשבור אוכל, סוף סוף הכבוד נשאר בבית אצל יוסף האהוב מכל בניו, הלזה יקרא גמול ? ! תיקון יש להביא לבית יעקב ולא מה שנשמע כגמול א' נקמות! יתבהרו הדברים בהמשך שיחתנו.

נשוב אל רחל הסובלת ומבוישת, להשקיף על הלך רוחה ואישיותה נוכח התייחסות יעקב אליה. אמנם רחל מתמידה בהשתדלותה, ובסבלנות מציעה: (ג) וַתֹּאמֶר הִנֵּה אֲמַתִּי בְלָהָה בְּאֵלֶיהָ וַתֵּלֶד עַל בְּרָכִי וְאֶבְנָה גַם אֲנֹכִי מִמֶּנָּה". אבל מה מתחולל בתוך נפשה, מה יחסה הנפשי אל יחס אישה אליה במצוקתה ? האם צברה זעם ושמרה טינה אל יעקב ? האם ציפתה שיעקב יקלע גם הוא למעמד מעין זה, כגמול נכון כביכול מידה כנגד מידה ? **לא ולא**, לא יאמר כן בישראל, ולא יעלה זאת על לב. לא זאת רחל אשת הלב, זו שתוכר לנו כתיומת עם אחותה: "אשר בנו **שתיהם** את בית ישראל". אכן ציפתה בכל מאודה לקשב לבו של יעקב למצוקתה, בגין צערה על חסר תקוות העתיד להיות שותפה לבנין בית ישראל. אבל לא מחשבות גמול חלפו בה, אלא צער עמוק על יחס פגום אל הריעה, אשת הברית, המגלה לפתע שיבוש מידות באבי הבית, ובמיוחד ובעיקר סכנה להטבעת תכונה זו בנפשות בני האומה העתידה, כשהיא דואגת ותוהה: מה יהיה עתיד בית ישראל, במה תתאפיין האומה הנבחרת: באי קשב **למעוקות**, בהתאבנות לב כלפי ריעים ?! הרי מה שמתחולל בנפש יעקב יוקרן ויטבע בנפש צאצאיו לדורות עולם. אנו מדמים אותה לעינינו זוקפת עיניה כלפי שמים, ומרימה ידה למרום בהתחייבות לשאת מעתה את משימת

ג

תיקון הבית. יש עתה לאזור עוז, לתקן ולשקם את בית הידידים, שיהיה בית ידידות עד, ואני אחל בזאת. פרי בטני, שיזכני ה' בו, יצמח ויגדל על מצע ערש הידידות. עם חלב האם שיינק, יספוג ויטביע ברוחו בלי הרף את תודעת: "וכי כך משיבין את המעוקות ?!". עתה החל להיסלל נתיב חיים מתחדש בבית יעקב.

יוסף נולד, והוא מטופח בלב נכון לקשב לב אל **הכל**; מכל פיות ישותה של רחל, מכל רחשי ליבה, מכל תנועותיה והבעותיה, נובעת הידידות והמודעות ל: "וכי כך משיבין את המעוקות ?". כך גדל ומתפתח הילד והנער הלבבי, כשנטפי רוח אמו מרווים את נפשו על כל צעד ושעל. והנה הוא מתייתם, וחדלה הנביעה הגלויה ממעיין האהבה וידידות שעלי אדמה, אבל מעיין נפשו מתגבר בעצמו, והוא נֶעַר אֶת בְּנֵי בְלָהָה וְאֶת בְּנֵי זֵלְפָּה נָשִׁי אֲבִיו (בראשית פרק לז ב'), **רש"י**: "את בני בלהה" - כלומר ורגיל אצל בני בלהה, לפי שהיו אחיו מבזין אותן והוא מקרבן". אבל "והוא נער" - שהיה עושה מעשה נערות, מתקן בשערו ממשמש בעיניו, כדי שיהיה נראה יפה" (רש"י בראשית פרק לז פסוק ב), האהבה לבני השפחות קלקלה את השורה, ואת איזון האהבה בדרכי החיים, **ובנערותו** מעורר את חמת אחיו, בנוסף לקנאתם בו.

מגיע היום הנורא, יוסף נמכר לעבדות. האחים דנים אותו לחובה כרודפם, אינם בוחנים את כל צדדי אישיותו, וממילא אינם מבחינים במניעי החסד שבו, ושפעולותיו באות ממקום אחר מזה שהם סבורים, ומאידך אינם נותנים משקל וצד זכות לאופיו הנערותי שסביר שיחלוף, ובמיוחד אינם שועים לתחנוניו. ויותר מכל, לא עולה על דעתם, או לא נלקחו כלל בחשבון, הצער, הסבל והיגון שצפוי שימיטו על אביהם. הנה כאן צף פגם האטימות שבלב, שממנו חרדה כל כך אם הבית, הנה הוא חדר אל לבבות נפשות בני ישראל ובעוצמה רבה. שוב עומד בית

עם החסד על פרשת דרכים לסיגול מידות שלמות של האדם. מי עתה יניף את שרביט הנהגת התיקון הגורלי לבית ולאומה ?

נשוב אל יוסף הסובל והמושפל, להשקיף על הלך רוחו ואישיותו נוכח התייחסות אחיו אליו. מה מתחולל בתוך נפשו, מה יחסו הנפשי אל התנהגות אחיו כלפיו? האם צבר זעם ושמר טינה אליהם? האם ציפה ליום בו יקלעו הם למצוקה, וישמח [חלילה] לאידם, או לפחות יענשו

במידה כנגד מידה? – אולי כך, רק אולי ופחות; מי שיכתב עליו: "ויوسف היה במצרים" (**שמות פרק א' ה')** רש"י: "והלא הוא ובניו היו בכלל שבעים, ומה בא ללמדנו, וכי לא היינו יודעים שהוא היה במצרים, אלא להודיעך צדקתו של יוסף, הוא יוסף הרועה את צאן אביו, הוא יוסף שהיה במצרים ונעשה מלך ועומד בצדקו", שיוזכר לעולם בשם: "יוסף הצדיק", רוח אחרת בו. מתוך משימת החיים שפעמה ברוחו משורש רוח נשמת אמו, גם עתה, במועקת צרתו, עיקר סבלו הוא בדאגתו: מה יהיה גורל בית ישראל מעתה, איך יתוקן פגם הנפש המתקבע בבית ישראל? והוא נושא תפילה בלבו להגיע ליום ולנסיבות בהם הוא זה אשר יחולל את התיקון הגדול, שיבנה את ה"גוי אחד בארץ". (ר' רמב"ן בראשית מב' ט' בדבר צפיית יוסף לקיום חלומותיו בערך נבואה ויעוד).

מתחולל מהפך, יוסף מלך, ומגיע היום בו אחיו משתחוים לו [חלומותיו מתקיימים, רק התחלת מימוש הנבואה, והוא פועל להמשיכה עד תומם, כבאור רמב"ן ועוד]. על טיב המפגש מסופר בראשית פרק מב ז: "וַיֵּרָא יוֹסֵף אֶת אָחָיו וַיִּכְרַם וַיִּתְּנָם אֲלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אִתָּם קְשׁוֹת וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֵאִין בָּאתֶם וַיֹּאמְרוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן לְשָׁבֶר אָכַל: (ח) וַיִּכַּר יוֹסֵף אֶת אָחָיו וְהֵם לֹא הִכְרָהוּ". הכרה והתנכרות הן לשונות היחס של יוסף אל אחיו, והן משורש אחד (נ'כ'ר'), משיקות זו לזו בשמיעתן, והפוכות זו מזו במשמעותן, המוכר המקורב נהפך לנכרי מנוכר ומרוחק. עוד נפגשן בדרכנו במסילת יוסף בדורות. והוא מתעלל בהם, כביכול מתנקם בהם. האומנם כך? **לא ולא**, לא זה יוסף; מי שאמר: "בלעדי, אלקים יענה את שלום פרעה", לא יהיה נוקם; להפך את התיקון הוא מבקש, מצפה מתי יבוא לידו, והנה הוא לפניו. עתה יש להביא את אחיו לחרטה על חטאם, להכרה ששגו בהתנהגותם, להפנימה אל תוכם, ולהתוות דרך חיים חדשה של "וכי כך משיבין את המעוקות". המהלך נושא פרי כמסופר (בראשית פרק מב, כא'): "וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחָיו **אָבֵל אֲשָׁמִים אֲנַחְנוּ** עַל אֲחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמְעֵנוּ עַל כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת: (כב) וַיַּעַן רָאוּבֵן אֶתֶם לֹאֲמַר הָלוֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם לֵאמֹר אֶל תִּחְטְאוּ בְּיָלֵד וְלֹא שָׁמַעְתֶּם וְגַם דָּמוֹ הִנֵּה נִדְרָשׁ". יוסף נרגש, הנה מחל מהלך התיקון, אחיו מודים באשמה, פעולתו לכך היתה נכונה, ובריגושו יוסיב מעליהם וַיִּבֶךְ (בראשית פרק מב, כד') רש"י: "**ויסב מעליהם** - נתרחק מעליהם שלא יראוהו בוכה: **ויבך** - לפי ששמע שהיו מתחרטין". אבל זו רק התחלת הסבת הבית לתיקונו, עוד נדרשים לדבר מהלכי השלמה, כנראה במקביל להתגשמות החלומות, עד אשר כל אישי הבית יתכללו בו. זאת רואה יוסף, נאזר בסבלנות להמשיך בדרכו.

שוב באים האחים אל יוסף, וכולם משתחוים לו; הוא מולך על כל אחיו; הושלם החלום הראשון. אבל הוא יודע ש"הן לצדק ימלך מלך... (ישעיהו פרק לב פסוק א) ועליו להצדיק את הצדיק, היינו את אחיו, עד תום, ובמה? – זאת נדע לקמן. הוא שוב מגולל עליהם אשמה ומביאם לצרה ומצוקה ללא נשוא. אז מתיצב לפניו האח המלכותי בעוז ובתחנונים כאחד, ונושא את משאו הנבון ולבבי, ומסיים בתחינה מכל לב, להתחשב בגורל האב רב הסבל, שהוא אחראי לו כמסופר (בראשית פרק מד כז): "וַיֹּאמֶר עֲבָדְךָ אָבִי אֵלֵינוּ... (כט) וְלִקְחָתָם גַּם אֶת זֶה מֵעַם פָּנִי וְקָרָהוּ אֶסֶן וְהוֹרְדָתָם אֶת שִׁבְתִּי בְרָעָה שְׂאֵלָה: (ל) וְעַתָּה כְּבֹאִי אֶל עֲבָדְךָ אָבִי וְהִנֵּנִי אֵינִי וְנִפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְּנַפְשׁוֹ: (לא) וְהִיא כְּרָאוּתוֹ כִּי אֵין הִנֵּנִי וְהוֹרִידוּ עֲבָדֶיךָ אֶת שִׁבְתִּי עֲבָדְךָ אָבִינוּ בְּיָגוֹן שְׂאֵלָה: (לב) כִּי עֲבָדְךָ עָרַב אֶת הִנֵּנִי מֵעַם אָבִי לֹאֲמַר אִם לֹא אָבִיָּנוּ

אֲלִיךְ וְחִטָּאתִי לְאָבִי כָל הַיָּמִים (לג) וְעַתָּה יֵשֶׁב נָא עֲבָדְךָ תַּחַת הַנֶּעֱר עֲבָד לֹאֲדֹנִי וְהִנֵּנִי יַעַל עִם אָחָיו: (לד) כִּי אִךְ אֶעֱלֶה אֶל אָבִי וְהִנֵּנִי אֵינִי אֲנִי פֶן אֶרְאֶה בְּרַע אֲשֶׁר יִמְצָא אֶת אָבִי". פה נגדשה סאת הלחץ המתקן, ואנו נוכחים ברגע המרגש ונפלא (בראשית פרק מה א) "וְלֹא יָכַל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק לְכָל הַנִּצָּצִים עָלָיו וַיִּקְרָא הוֹצִיאוּ כָל אִישׁ מִעֲלֵי וְלֹא עָמַד אִישׁ אֶתוֹ בְּהִתְיַדֵּעַ יוֹסֵף אֶל אָחָיו: (ב) וַיִּתֵּן אֶת קִלּוֹ בְּבִכִּי וַיִּשְׁמְעוּ מִצָּרִים וַיִּשְׁמַע בֵּית פְּרָעֹה: (ג) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו אֲנִי יוֹסֵף הָעוֹד אָבִי חִי וְלֹא יָכֻלוּ אָחָיו לַעֲנוֹת אוֹתוֹ כִּי נִבְהָלוּ מִפְּנֵיו". נתבונן: מה פשר

שאלת יוסף: העוד אבי חי, וכי לא ידע שהוא חי, בדיבורים רבים הוא מזכר כחי, יוסף עצמו שואל (בראשית פרק מג כז): "...הַשְּׁלוֹם אֲבִיכֶם הִזְקֵן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם הָעוֹדֵנוּ חִי (כח) וַיֹּאמְרוּ שְׁלוֹם לְעֲבָדְךָ לְאָבִינוּ עוֹדֵנוּ חִי וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ". היתה זו שעה מיוחדת של לב בשיא פתיחותו, כל דבר אחר שבחיים הוסט כלא קיים, כל המחשבות ורגשות הלב הוסבו אל דבר אחד: שלום האבא הזקן. זאת יודע יוסף היטב, אינו מחמיץ, אף לשבריר רגע, את פתיחת הלב הזאת, וקורא ברגש עצום: העוד אבי חי. כאומר: נכון שאבי חי, אך אלו חיים הם? זאת יודעים אנו שיש חיים גופניים עם רצונות לקיום הווה ומאווייה, במצב של הישרדות גרידא, ויש חיים ערכיים של שאיפות אידאוליות, חיי שמחה ואושר מתוך התעלות והשגות רוחניים, ובלעדם הימים כמיתה מתמשכת נחשבים. כאומר: גם כששפטתם אותי, ויצאתי חייב במשפטכם, למה לא חשבתם מה יסב הדבר לאבא, עד כדי כך התאבנתם? עמוק עמוק לתוך לבם הוא מטביע את רוחו שמשורש אמו: "וכי כך משיבין את המעוקות". עתה נשלמה משימתו, ובבכי של שמחת חבירה מתאחד הבית;

יעקב וביתו יורדים למצרים, ואחר שבע עשרה שנה יעקב נאסף אל עמיו, ושוב מעמד שיח הדדי בין האחים לבין יוסף, של חרדה מחד ופיוס מאידך, כמסופר (בראשית פרק נ' יד'): "וַיֵּשֶׁב יוֹסֵף מִצְרָיִם הוּא וְאָחָיו וְכָל הָעֲלִים אֹתוֹ לְקַבֵּר אֶת אָבִיו אַחֲרֵי קִבְרוֹ אֶת אָבִיו: (טו)

וַיֵּרְאוּ אֲחֵי יוֹסֵף כִּי מֵת אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יִשְׁטַמְנוּ יוֹסֵף וְהָשִׁב יָשִׁיב לָנוּ אֶת כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ אֹתוֹ: (טז) וַיֵּצֵאוּ אֶל יוֹסֵף לֵאמֹר אֲבִיךָ צָוָה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר: (יז) כֹּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אָנָּה שָׂא נָא פֶשַׁע אֲחִיךָ וְחַטָּאתָם כִּי רָעָה גָּמְלוּךָ וְעַתָּה שָׂא נָא לִפְשַׁע עֲבָדֵי אֱלֹהֵי אֲבִיךָ וַיִּבְרַךְ יוֹסֵף בְּדִבְרֵם אֵלָיו: (יח) וַיֵּלְכוּ גַם אֲחָיו וַיִּפְּלוּ לִפְנֵי וַיֹּאמְרוּ הִנֵּנוּ לְךָ לַעֲבָדִים: (יט) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף אֵל תִּירְאוּ כִּי הִתַּחַת אֱלֹהִים אָנִי: (כ) וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה אֱלֹהִים חֲשָׁבָה לְטֹבָה לְמַעַן עֲשֶׂה כִּי־זֶה לִהְיוֹת עִם רַב:

רש"י: (טו) ויראו אחי יוסף כי מת אביהם - מהו ויראו, הכירו במיתתו אצל יוסף, שהיו רגילים לסעוד עמו על שולחנו של יוסף והיה מקרבן בשביל כבוד אביו, ומשמת יעקב לא קרבן: (טז) ויצאו אל יוסף - ...את מי צוו, את בני בלהה שהיו רגילין אצלו, שנאמר (לעיל לז ב) והוא נער את בני בלהה: אביך צוה - שינו בדבר מפני השלום, כי לא צוה יעקב כן שלא נחשד יוסף בעיניו: (יז) שא נא לפשע עבדי אלהי אביך - אם אביך מת אלהיו קיים, והם עבדיו: (יח) וילכו גם אחיו - מוסף על השליחות: (יט) כי התחת אלהים אני - שמא במקומו אני, בתמיהה, אם הייתי רוצה להרע לכם, כלום אני יכול, והלא אתם כולכם חשבתם עלי רעה והקב"ה חשבה לטובה, והיארך אני לבדי יכול להרע לכם: (כא) וידבר על לבם - דברים המתקבלים על הלב, עד שלא ירדתם לכאן היו מרגנים עלי שאני עבד, ועל ידיכם נודע שאני בן חורין, ואם אני הורג אתכם מה הבריות אומרות כת של בחורים ראה ונשתבח בהן, ואמר אחי הם, ולבסוף הרג אותם, יש לך אח שהורג את אחיו. דבר אחר עשרה נרות לא יכלו לכבות נר אחד וכו':

עתה נגלה סוד הגמול ליעקב בלשון חז"ל שבאמת אינו גמול עונש, אלא גמול תיקון, שבלשון שיעקב שגה: "התחת אלקים אנכי", בנו יוסף בן רחל, תקן: "התחת אלקים אני". מה שאמר יעקב כדי לבטא את אי יכולתו למלא את מקום הכל יכול ולתמוך ולסייע לאשת בריתו, עמד מנגד לה, ולא היטה אוזנו לקול מצוקתה, הוא מה שאמר יוסף לאחיו כדי לבטא את אי יכולתו למלא מקום הכל יכול להפיל ולפגוע

באחיו, האזין היטב לקול חרדת לבם, והתייצב לימנים.

אכן זו לשון חז"ל המלאה (שכל טוב בראשית פרק ל סימן ב) ויחר אף יעקב ברחל. א"ל הקדוש ברוך הוא וכי כך עונין את המעוקות, חייך שבניך עומדים לפני בנה, והוא אומר להן, כי התחת אלהים אני (בראשית נ יט), ולא עוד שאתה אומר בתימה, ובנה אומר בלשון אמיתית, כי התחת...

שוב יוסף מוסיף להצמיח את מידת קשב הלב והנשיאה בעול, ומחדירה ומטביעה עוד ועוד בנפשות אבות השבטים ובלבבם, בהבטחת אומנה וטיפוח בלא גבול לכל ביתם, ובמיוחד בתוכן דבריו הלבביים ובנימת אמירתם, כמסופר: (כא) ועתה אל תיראו אנכי אכלל אתכם ואת טפכם וינחם אותם וידבר על לבם: מה אמר להם? מה משמעות שני הביטויים השונים: לנחם; לדבר על לב? אלו שתי פעולות מתוארות בהן? - דומה למלה לנחם היא המלה להנחם או להתנחם או ניחם (בראשית פרק יו) וינחם יקוק כי עשה את האדם בארץ; בראשית פרק י כי נחמתי כי עשיתם: בראשית פרק כז הנה עשו אחיך מתנחם לך להרגך: דברים פרק לב, לו ועל עבדיו יתנחם; שמואל א פרק טו יא נחמתי כי המלכתי את שאל (כט) וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם כי לא אדם הוא להנחם: (זו במשקל פיעל, וזו במשקל נפעל. זו יוצאת אל הזולת, וזו נפעל האדם לעצמו); מילת לנחם מבטאת ומתארת פיוס וקירוב, ומילת להנחם מבטאת הסתלקות וריחוק. את האבל מנחמים. הנה נפל דבר בחייו, נקטעו חיי קרובו, ידידו ואהובו, ונתהווה חסר בחייו הוא, ובמידה רבה או מועטה הוא יוצא ומרוחק מסדרי חברת הבריות. אז באים ריעיו ויושבים עמו, וחוברים אליו, ובכך משיבים אותו מעגל החיים, כאומרים: אנו עמך ואתה עימנו, שוב לחייך ואלינו, להתנער ולהמשיך בחיים יוצרים. זה מעשה הנחמה לשנות מצב חיים בקירוב ובחיבור זה לזה. אבל להנחם או להתנחם אלו לשונות בהשתנות מחשבה לריחוק וסילוק. כך יוסף ניחם את אחיו בהבטחת קרבה, חבירה ודאגה לכל צרכי החיים. זו אמירת כולנו יחד, שייכים זה לזה, וחיים יחדיו. אז עבר יוסף לדבר על לבם, לא שייכות סביבתית בלבד העניק להם, הוא הוסיף ובנה את הפנימיות, את הכרת הגדלות העצמית, העלה את תדמיתם בעיני עצמם, והניעם בעוצמה לתנופת יצירה והפקת חיים בבחינת "ויגבה לבם בדרכי ה'".

כך ממחישים ומתארים חז"ל את תוכן דיבוריו אלו ב' ילקוט שמעוני פרשת ויחי [רמז קנד] "וינחם אותם וידבר על לבם" - מלמד שאמר להם דברים המתקבלים על הלב: ומה עשרה נרות לא יכלו לכבות נר אחד, היאך יכול נר אחד לכבות עשרה נרות. ד"א: 'וידבר על לבם' - אמר

רבי שמלאי אמר להם אתם ראש ואני גוף, אם הולך הראש, מה טוב יש בגוף. ד"א אמר להם נמשלתם כעפר הארץ וכחול ימים וככוכבי השמים, הרי אני הולך ועושה מלחמה עמה! אם יכולתי להם, הרי אני יכול לכם, ואם לא יכולתי להם, איני יכול לכם. ד"א, א"ל: מה אעשה אנטידיקוס של אבא אבא מוליד ואנא קובר?! ד"א, א"ל: מה אעשה אנטידיקוס של הקדוש ברוך הוא [הקדוש ברוך הוא] מברך ואני מכלה?! ד"א, אמר להם: אתם מנהג סדורו של עולם י"ב שעות ביום י"ב שעות בלילה י"ב חדשים י"ב מזלות י"ב שבטים, יכול אני לבטל מנהג סדורו של עולם?! ד"א א"ל: עד שלא ירדתם לכאן היו המצרים נוהגין בי עבדות, משירדתם לכאן, הודעתם גינוסיא שלי, ואם אני הורג אתכם יהו המצרים אומרים כת של בחורים ראה ואמר אלו אחי הם; תדע לך שהוא כן, שלאחר זמן עלה עליהם והרגן. ד"א,

אמר להם: אם אני הורג אתכם עכשיו, יהו המצריים אומרים, עם אחיו לא משמר אמנה, עמנו על אחת כמה וכמה. לפיכך: וינחם אותם וידבר על לבם. והלא דברים קל וחומר, ומה יוסף שהיה מדבר על לבם של אחיו דברים טובים, דברים נחומים, ניחמם, כשיבא הקדוש ברוך

הוא לנחם את ירושלים, כדכתיב (ישעיהו מ', א' ב'): 'דברו על לב ירושלים', על אחת כמה וכמה. הווי: 'נחמו נחמו עמי', וכתוב (ישעיהו):

כי נחם ה' ציון, נחם כל חרבותיה, וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ה', ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה: בלשון פשוטה כך השמיעם: וכי אתם יודעים את עצמכם, את גודלכם כשלעצמו וביחס אלי, וכי מה אני בלעדיכם? כולי: דמותי ומעמדי, רק בכך תלויה. אינכם עבדים, מאורות עולם הנכם, וכן הלאה.

נוקפות שנים, ויוסף יודע ומודיע שהולך הוא לעולמו, מבשר בשורה, ומצווה בשבועה בראשית פרק נ, כד ויאמר יוסף אל אחיו אֲנִי מֵת, ואלהים פֶּקֶד פֶּקֶד אֶתְכֶם, וְהָעֵלָה אֶתְכֶם מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלַיָּעֶקֶב: (כה) וַיֵּשְׁבַע יוֹסֵף אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פֶּקֶד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהָעֵלָתֶם אֶת עַצְמֹתַי מִזֶּה: כאן הוחסרה מילת: "אתכם", הכתובה בסיפור דבריו אלו ב שמות פרק יג' יט' וַיָּקֶחַ מֹשֶׁה אֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הִשְׁבַּע הַשִּׁבְיעַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פֶּקֶד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהָעֵלָתֶם אֶת עַצְמֹתַי מִזֶּה אֲתָכֶם: למה לא נכתבה בסיפור המאורע בזמנו, הרי ודאי שאמרה!?! - באמת נאמרה, והאחים שמעוה, אבל הבינוה כמכוונת לסידור אירגוני במסגרת העליה הכללית ממצרים לארץ ישראל, אך לא לכך נתכוון יוסף, לא הדרכה אירגונית גרידא הורה להם, אלא הנחייה מהותית לדרך העם, שרוחו, שכל כך עמל להפיקה ולהטביעה בנפשם לסגולת האומה, תעלה איתם ואותה הביע באומרו: "אתכם", שנעלה יחדיו, כאיש אחד

ה

בלב אחד. אבל אז הם לא קלטו את כוונתו, אלא רק אחר שנתמרקה נפשם בייסורי השעבוד, כשהבינו את מועקת הזולת מתוך מועקת עצמם. רק עתה כשחיו את ה: "אתכם", נמצא לנכון לכתבה בספור החוזר בדבר צוואת יוסף טרם מותו.

וישראל יוצאים ממצרים, נוסעים אל הר ה' להתגבש כעם ה', כשרוחו של יוסף איתם ובתוכם, "וכי כך משיבין את המעוקות", להכשירם לבוא אל הר ה' כאיש אחד בלב אחד. בתיאור מיוחד מציגים חז"ל זאת לפנינו, כמסופר מדרש תנחומא פרשת בשלח סימן ב ארוננו של יוסף מהלך עם ארון העדות במדבר, ואומות העולם אומרים מה טיבן של שני ארונות אלו, וישראל אומרים זה ארון המת וזה ארון חי העולמים, והן אומרים וכי דרכו של מת מהלך עם ארון חי העולמים, והן משיבין ואומרים להן המת המונח בארון קיים כל מה שכתוב בזה. ע"כ. בפשטות כוונת המאמר לשבח את יוסף, שקיים את כל מצוות התורה. אף כי זה דבר ושבח גדול, לא רק יוסף נתייחד בכך, ודאי גם עמרם היה כזה, וגם לא נודע שיוסף היה מאלו שמתו בעטיו של נחש, ולמה צוין דווקא הוא במעלה זו?! - נראה שדבר מהותי לאיתן התורה היה ביוסף, ולפיו כך פירוש המאמר: "קיים זה" - יסוד ונתן זה-יוסף- קיום "לכל מה שכתוב בזה" - את עצם הקיום והמציאות של כל מה שכתוב בזה, כי בלי זה, שבנה ברוחו את רוח העם להכשירה ולהיותה מסוגלת למעמד קבלת התורה, לא היה מצוי בהם דבר מכל מה שכתוב בזה. הד למשמעות זו שבסיפור נשמע מסגנון הזוהר בהבנת ההודעה הנמסרת בסיפור זה זוהר - תוספת כרך ג דף שב עמוד א תנינן: ארון דיוסף וארון דשכינתא בהדי הדדי הוו אזלין במדברא, והוו כולי עלמא אמרי: מה טיבן של שני ארונות הללו? ומתיבין לן: קיים זה מה שכתוב בזה. קיים ודאי. הדא הוא דכתיב וצדיק יסוד עולם איהו קיומא דעלמא.

ישראל יורשים את הארץ, וחולפות מאות שנים של תהפוכות חיים, במיוחד בימי שפוט השופטים. מלבד סיפור המאורעות בספר שופטים,

נקבעה מגילה מיוחדת לאישיות מיוחדת בתקופת בועז, (הוא השופט איבצן מבית לחם), רות המואביה. טעמים שונים ניתנו לכתיבת המגילה ושיבוצה בכתבי הקודש, ובהם הברור, בסיומה: יחוסו של דוד. וכן ללמד דרך חסד כי כולה חסד. באופן מובהק נגלה בה יסוד החסד בלב חסד המאזין לרחשי לב המעוקים, ומטה כתף ונושא בעול עימם בכל נפשו וכוחו. כך מוצגים בפנינו זה לעומת זה: המנהיג והקברניט אלימלך הנוטש את עמו, עוזבם ומניחם בצרתם בעת רעב, הולך ונמלט לנכר להציל את עצמו ומשפחתו מסבל הרעב, ומפיל את לבם של ישראל. ולעומתו הנערה המואביה רות, שחברה לבית זה, דבקה בו עד כלות הנפש בכל נסיבות החיים ומצוקותיהם, מסרבת בכל תוקף להפנות עורף ולנטוש את המועקה ולהניחה לסבלותיה, ומקריבה בעבור זה את כל היקר לה בביתה ומולדתה. היש לנו "וכי כך משיבין את המעוקות" גדול מזה?

מכאן ואילך נעות פסיעות המגילה במסילת חסד רצופה של מעשי חסד בזה, אחר זה שהחוט השזור בכולם הוא, חיבור לבבות זה לזה, להקשיב ולתמוך בכל לב ובכל דיבור ומעשה. חסד שיח לב מיוחד, מפיס ומעודד, נגלית לנו בשדה בעז, המנהיג הנאמן לעמו בכל עת ובכל מצב. רות יוצאת ללקט תבואה באשר תמצא, כמסופר רות פרק ב, ב: וַתֵּאמֶר רות המואביה אֶל נָעֲמִי אֵלֶיהָ נָא הֲשָׁדָה וְאֶלְקָטָה בַּשָּׂבָלִים אַחֵר אֲשֶׁר אֲמָצָא חֵן בְּעֵינָיו וַתֵּאמֶר לָהּ לְכִי בְתִי: (ג) וַתֵּלֶךְ וַתִּבֹּא וַתִּלְקֹט בַּשָּׂדֶה אַחֲרֵי הַקְּצִירִים וַיָּקֶר מִקְרָה חִלְקֵת הַשָּׂדֶה לְבַעֲזָא אֲשֶׁר מִשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ: (ד) וְהִנֵּה בַּעֲזָא בָא מִבֵּית לָחֶם וַיֵּאמֶר לְקוֹצְרִים יִקְוֶה עִמָּכֶם וַיֵּאמְרוּ לוֹ יְבָרְכְךָ יְקֹוֹק: ולפתע קולטת עיניו את דמות הלוקטת שאינה מוכרת, ושואל: (ה) וַיֵּאמֶר בַּעֲזָא לְנָעֲמִי הֲנִצֵּב עַל הַקְּצִירִים לְמִי הַנֶּעֱרָה הַזֹּאת? חז"ל תוהים: וכי דרכו של בעז לשאול בנשים?! ומשיבים שראה בה דרכי צניעות ודקדוקי מצוות בשונה משאר הנערות, שיש לתת את הדעת עליה, להתוודע אל אישיותה, למען הפקתה וטיפוחה בסביבתו הרוחנית. והוא נענה (ו) וַיַּעַן הַנֶּעֱרָב הַנִּצֵּב עַל הַקְּצִירִים וַיֵּאמֶר נֶעֱרָה מוֹאָבִיָּה הִיא הַשָּׂבָה עִם נָעֲמִי מִשָּׁדָה מוֹאָב: (ז) וַתֵּאמֶר אֶלְקָטָה נָא וְאֶסְפֹּתִי בְּעִמְרִים אַחֲרֵי הַקְּצִירִים וַתִּבֹּא וַתַּעֲמֹד מֵאֲזַי הַבֶּקֶר וְעַד עֵתָה זֶה שְׂבִתָּה הַבֵּית מַעֲטָה: "וַיַּעַן"

בקול רם (כמובן מילה זו במקרא, כמו דברים פרק כז יד **וַעֲנוּ הָלוֹאִים וְאָמְרוּ אֶל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רֵם**: ועוד). כל הנמצאים בשדה שומעים את דבריו, הדברים מגיעים לאזני רות "מואביה" שהנה היא נחשפת מפנית צניעותה, ומזהה כמאביה זרה, בת עם נכר, אשר נודע כי לא יבוא בקהל ה'. אנו חוזים אותה

והיא שפופה, נבוכה ונכלמת, אלו מחשבות חולפות בה ? – לא יפלא להבין שתחושת מפח נפש מציף אותה, כשגוזה ציפיתה **רות פרק ב** ותאמר רות המואביה אל נעמי אלכה נא השדה ואלקטה בשבילים **אחר אשר אמצא חן בעיניו**: אמצא את חנייתי בשדהו בגבולו, רשותו ואולי גם חסותו. והנה נכזבה תוחלתי, מה לי פה ? ובעז הצופה בשדהו, בלב הומה פונה אליה בהרף עין בעוד מועד, שלא להחמיץ את תיקון המעשה, ולא פחות מכך את תיקון הרגש הפגוע, ברוע, בדברי פיוס, קירוב ושייכות, בלשון אבהית רכה שקטה ושלווה : **(ח)** ויאמר בעז אל רות הלוא שמעת בתי אל תלכי ללקט בשדה אחר וגם לא תעבורי מזה וכה תדבקין עם נעמי: **(ט)** עיניך בשדה אשר יקצרו והלכת אחריהן הלוא צייתי את הנערים לבלתי נגעך וצמת והלכת אל הפלים ושתית מאשר ישאבון הנערים: רות מופתעת מיחס בלתי צפוי במיוחד מצד אישיות נכבדת ונישאת, אבל נשאת באיתנות דעת, מגיבה ושואלת **(י)** ותפל על פניה ותשתחו ארצה ותאמר אליו מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני ואנכי נכריה: הנה שוב מופיעה לשון התנהגות התיקון של יוסף בפיה של רות: אני נכריה מנוכרת ואתה מכירני, משנה והופך אותי למוכרת. מה ראית בי לקרבני ולשייכני אל תחומך הנעלה? בעז, בגודל דעתו, המכיר בגדלות אישיות, רואה שאינה מכירה את עצמה. צריך להודיעה מי היא להניף את רוחה, שתזקוף את ראשה השפוף, ותדע שנועדה לגדולות, וכך פונה אליה :

(יא) ויען בעז ויאמר לה הגד הגד לי כל אשר עשית את חמותך אחרי מות אישה ותעזבי אביה ואמך וארץ מולדתך ותלכי אל עם אשר לא ידעת תמול שלשום: (יב) ישלם יקוק פעלך ותהי משכרתך שלמה מעם יקוק אלהי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו: "ויען" בקול רם, שישמעו כל הנמצאים בשדה וכל אלו שדבריו יגיעו לאזניהם, שידעו הכל, כי לא נכריה נחותה היא, לא זרה לרוח ישראל ונשמתם היא, כי נעלה לאין ערוך זו שלפנינו. [הגד הגד – הגדה אחר הגדה, קלא דלא פסיק על אודות פעלך מטוב לברך, אני שומע, גילוי נמשך ומתווסף עוד ועוד שומעות אזני].

אז רות, הלומת שבחיה, הניתכים עליה בעוצמת הוקרה עצומה ולבבית, מגיבה בענווה ובדעת יציבה : **(יג)** ותאמר אמצא חן בעיניך אדני כי

נחמתי וכי דברת על לב שפחתך ואנכי לא אהיה כאחת שפחתך: הנה שוב בוקע קול דבר הלב: לנחם ולדבר על לב ממורשת אחות

יוסף. רות מלכת הלב, המקשיב למועקתה של חמותה הגלמודה, זו שברוחה צפונה מלכות אמת בישראל, אוזנה קולטת את מהות דבר לבו של בועז, ומביעה זאת, כנטפי מוסר לדורות, בלי כוונה להדרכת הזולת, או להציג יכולת הבנת כוונות, אלא מתוך לב הומה הכרת הטוב בלי גבול. ואנו מתבוננים לדעת היכן הניחום, והיכן הדיבור על לב ?

אכן פיה מורה דעה את מורשת יוסף: **בשיחתך הראשונה נחמתי**, הסבת אותי מתדמיתי מחוץ לקהל אל פנים ישראל: **"בתי אל תלכי ללקט בשדה אחר וגם לא תעבורי מזה וכה תדבקין עם נעמי"**, הפכת אותי ממנוכרת למוכרת ושייכת. אך עדין דימיתי ודמיתי להיות במדרגת נספחות שולית. והנה בשיחתך השניה **דברת על לבי**, העלית את ערכי אל על, הנסקת אותי למרומי שחקים, איזה חן נמצא בי לדמותי נעלה כל כך? ! אכן זה היה תוכן שיחתו: **"הגד הגד לי כל אשר עשית את חמותך אחרי מות אישך"**, **הגדה** הודעה והתוודעות

I

לגילוי חדשות, כלומר כבר אינך נסתרת, לי גלוי ערך אישיותך במעשיך, גם אם לאחרים עדין הוא צפון, והוא: **"ותעזבי אביה ואמך וארץ מולדתך ותלכי אל עם אשר לא ידעת תמול שלשום"** ; האין זו התחדשות ייסוד האומה, ממש כאברהם אבינו, אשר נצטווה: **"וַיֹּאמֶר יְקוֹק אֶל אַבְרָם לֵךְ לָךְ מֵאֶרֶץ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאֶרֶץ אֲרָץ"?** ! והוא ממשיך להרימה באמרו: **"ישלם יקוק פעלך ותהי משכרתך שלמה מעם יקוק אלהי ישראל"**, ומניפה לפסגת מאווי הנשמה: **" יקוק אלהי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו"**. פה בשדה בעז בבית לחם, אשר בואכה אליו נקברה רחל אמנו, במעמד לבבי זה, חבר בועז מבית יהודה אל מורשת צוואתו של יוסף, דרכו ורוחו. לא רוחו הפרטית של יוסף, אלא רוח אלוקי החסד, שגרעיניה נזרעו בכל נשמה, ושהופקו בעולמו של יוסף בטיפוחי אמו. כי כשפרש חסותו על אחיו, את כנפי שוכן מרום פרש. זאת אמר בועז לרות: **"באת לחסות תחת כנפיו"**. בזה גופא הוא פורש כנפי לבו ורוחו עליה. אכן לא חלפו ימים רבים, זרע דברו נבט, ובהוראת נעמי, רות פונה אליו להמשיך פעלו: **"אנכי רות אמתך ופרשת כנפך על אמתך כי גאל אתה"**.

עתה נשלמה התשתית להקמת מלכות ישראל, אותה בטאו עם ונכבדיו: **" וַיֹּאמְרוּ כָל הָעָם אֲשֶׁר בִּשְׁעַר הַחֲזָקִים ... יְתֵן יְקוֹק אֶת הָאִשָּׁה הַבָּאָה אֶל בֵּיתְךָ כְּרָחֵל וּכְלָאָה אֲשֶׁר בָּנוּ שְׁתֵּיהֶם אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעָשָׂה חֵיל בְּאַפְרָתָה וּקְרָא שֵׁם בְּבֵית לָחֶם"**. רוח תורת אם יוסף ואם יהודה שחברו זו לזו בביתן, היא היצוקה ברוחה של האשה הבאה אל ביתך, וממך וממנה ינבט הזרע, שבו **תקרא שם**, שם סתם שם שהכל בו, שכל השמות ניצבים לפניו ובלבבו, שבו נקבו הנשים המברכות: **" ותאמרנה הנשים אל נעמי ברוך יקוק אשר לא השבית לך גאל היום ויקרא שמו בישראל"**, שמו יהיה טבוע בשמות כל ישראל, כי את כולם יכיל בלבו ונפשו.

בית המלכות נוסד, בית המקדש הוקם, השכינה שורה בו, וישראל יושבים לבטח בארצם. אבל הם חוטאים, בית המקדש נחרב, והם גולים מארצם. שבים אליה, ושוב גולים לגלות ארוכה וקשה, שעדין אנו מצפים לסופה, בבטחון לשיבה לקדמוניות, באמונה בהגעתה, כדברי חזון נביאינו. מיוחדת כנתיב סגולת נפש הלב השומע בכל דברינו, היא הנבואה הפותחת את פרקי הנחמה של הנביא ישעיהו: פרק מ' פס' א' **נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם: (ב) דַּבְּרוּ עַל לֵב יְרוּשָׁלַם וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ...** כך היא קריאת הגאולה, בלשון הבנין השלם של נפש קהל ישראל, שטבע

יוסף בלב שבטי י'. ממצרים לשדה בועז, ומשדה בועז אל גואל אחרון, קריאה שתושמע מפי אנשי סגולה יודעי הנחמה והדיבור על לב, להודיע שהנה נפש האומה מוכנה להגאל. קישור וחיבור דיבורי הדורות הוצג במדרש: ילקוט שמעוני תורה פרשת ויחי... לפיכך וינחם אותם וידבר על לבם. והלא דברים קל וחומר, ומה יוסף שהיה מדבר על לבם של אחיו דברים טובים, דברים נחומים, נחמם, כשיבא הקדוש ברוך הוא לנחם את ירושלים, כדכתיב: 'דברו על לב ירושלים', על אחת כמה וכמה. הווי נחמו נחמו עמי.

במנהג תיקון חצות בצער הגלות והיסורים, קודם תיקון רחל, אם ויסוד משיח בן יוסף, לתיקון לאה אם מלכות משיח בן דוד, כי בלי תיקון רחל לא יוכל להתהוות תיקון לאה.

יחזקאל פרק לז (טז) וְאַתָּה בֶן אָדָם קַח לָךְ עֵץ אֶחָד וְכָתֹב עָלָיו לַיהוָה וּלְבְנֵי יִשְׂרָאֵל **חֲבֵרו חֲבֵרוּ** וּלְקַח עֵץ אֶחָד וְכָתֹב עָלָיו לְיוֹסֵף עֵץ אֲפִרַּים וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל **חֲבֵרו חֲבֵרוּ: (יז)** וְקָרַב אֶתָּם אֶחָד אֶל אֶחָד לָךְ לַעֲץ אֶחָד וְהָיוּ לְאֶחָדִים בְּיָדְךָ: **(כב)** וְעָשִׂיתִי אֹתָם לְגוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ...

נשוב בדורות, לשמוע את דברה האחרון של רחל אמנו, ולהבין פשרו, ודבר המיילדת אליה ולהבינו. ולבסוף את כוונת יעקב בהסבתו את שם בנו, כמסופר: בראשית פרק לה, טז... וַתֵּלֶד רַחֵל וַתִּקְשֶׁה בְּלִדְתָּהּ: **(יז)** וַיְהִי בְּהַקְשָׁתָהּ בְּלִדְתָּהּ וַתֹּאמֶר לָהּ הַמֵּיִלֶדֶת אֶל תִּירָאִי כִּי גַם זֶה לָךְ בֶּן:

(יח) וַיְהִי בְּצֵאת נַפְשָׁהּ כִּי מָתָה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן אוֹנִי וְאָבִיו קָרָא לוֹ בְּנִימִן: כמה תהיות יש על האמירות השונות שבסיפור זה.

"אל תיראי כי גם זה לך בן" – ממה יראה רחל שהיה צורך לנחמה, ואיזו נחמה כלולה באמירת המילדת ?

"ויהי בצאת נפשה כי מתה ותיקרא שמו בן אוני" – בקריאת שם יש תוכן ורעיון של משמעות ערכית לשעתה ולעתיד. איזו משמעות ובשורה יש בשם זה, וכי מתקבל על הדעת שהאמא הצדקת והנעלה תחשוב ותרצה לתת שם לבנה המבטא את כאבה הגופני, איזה מסר של תועלת עולה ממנו ?

"ויהי בצאת נפשה כי מתה" – בסדר בלשון, מותה נזכר כסיבה לצאת נפשה. איך להבין זאת, הרי זה הפוך, אחר שיוצאת הנפש מגיע

המוות, או לפחות באים כאחד ! ? אמנם נכון לבאר את מילת 'כי' במובן 'כאשר', אך עדיין יש יתור בסיפור, ודי לומר: 'בצאת נפשה'. **"ואביו קרא לו בנימין"** – מה הכוונה והמשמעות בשם זה ? נראה בברור שהוא מהווה משקל כנגד השם שנתנה רחל לבנה, ואולי אף לתקנו. איך נשמעת בו כוונה זו ?

הם הם הדברים; כעובדת ה', למטרתה ויעוד חייה, להפיק ולטפח את קשב הלב בבית ישראל, פיעמה בה תמיד הכמיהה להצמיח את בני הלב שיזרעו בקרב ישראל, ומהם יבטו נטיות כמותם. על כך התפללה בלדת נטיעתה הראשונה בראשית ל', כד וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יוֹסֵף לֵאמֹר יֹסֵף יְדֹד לִי בֶן אַחֵר: בן שיחבור לאחיו, ויחדיו יקימו עולה של תורת האוזן המקשיבה מתוך צמאון הנפש לשאת לב אל המעוקות. הנה היא נושאת אותו ברחמה, טווה הגיגי לב אל העתיד, ולפתע מפח **נפש** בחבלי לידתו - **בצאת נפשה** – בזה יוצאת נפשה ריקם ממשאת נפשה, מפני תחושתה את מהלך מותה - **כי מתה**.

המיילדת שהבינה לכאבה הנפשי **ויראתה** מפני חידלון תיקון בית עובדי ה', בראותה שנולד בן בר קיימא, צופה שיהיה בן בונה שימשיך את

טיפוח ילדי ישראל ברוחה, ולכן מפיסת את רחל באומרה: **אל תיראי כי גם זה לך בן**.

גם בהיותה על ערש דווי, בצמאון נפשה, אינה חדלה ממאמץ להוסיף עוד נדבך לבית רחל – ישראל, שזכרוננו יפקוד תמיד את האומה החסידה, **ותיקרא שמו בן אוני**. צערי ויגוני על קטיעת מפעלי יהדהדו בקרב עמי לדורות, ויניעו בו את הרצון וההשתדלות להקימו בעוז. יעקב אבינו עתה מקשיב להמיית נפשה, ובחזון רוח קודשו יודע שאת תנופת הרוח באומה, בכללה וביחידה, יש להניע בשם מלא תקווה ומעודד בחדווה את תנופת תנועת החיים, ולכן - **ואביו קרא לו בנימין**, לאמר: זה יהיה בן **שכולו ימין**, הבא ומתייצב תמיד לימין כל מצוק ונכאב, בדרך עבודת ה' של כל ירא יְדֹד הַהֵלֶךְ בְּדַרְכָיו, דרכים שהודיע ה', בגין בקשת משה: הוֹדַעְנִי נָא אֶת דְּרָכְךָ, שתמציתם בשירת תהילותיו בפי נעים זמירות ישראל: יְדֹד שְׁמֶרְךָ יְדֹד צִלְךָ **על יד ימינך**:

למה יהרג משיח בן דוד ? – לשם הקמת עם אחד מאוחד, שתוכן חייו נמצא בכלל הגדול בתורה, ואהבת לרעך כמוך, **מוכרח** להיות מצב **שכל מעייני** בני העם יופנו להטות לב אל לב. אז העם לבדד ישכון, ובמובנים רבים לא יפנה ולא ייצור קשרים עם שאר העמים. אכן זו רפואה והבראה מחויבת לחייו, אבל בזה מתעכבת השלמת יעודו להיות לאור עמים, ולהביא לקיום החזון: **מלאה הארץ דעה את יְדֹד כְּמִים לַיִם מְכֻסִּים**: ולכן, אחר שיתבסס היטב העם ברוח משיח בן יוסף, הוא יחל לבנות את העולם כולו, כשבראשונה, יוצא ממעגלו

הפנימי הלאומי, בפנייה והתקשרות אל העמים. בזה יסיים משיח בן יוסף את תפקידו ויפנה מקומו למשיח בן דוד, שהוא מבית פרץ אשר ליהודה.

זרעי רוחו של יוסף הופצו אל כל עבר, נקלטו בתוך נפשות בני ישראל, ונישאים עמם בכל נסיבות החיים. כך צפון בתוך כל אחד ואחד יוסף שלו, וכאשר יצמיחו ויטפחו, יפיק נפשו לרעיו ולכל מצוקת זולתו, הוא בונה את דבקות אישי העם זה בזה, ובכך ומתוך כך, מתהווה הדבקות הנכספת בה' "ואתם הדבקים בידוד אלהיכם חיים כלכם היום": כשכולכם יחד שבטי ישראל, אז נכונה הדרך להיות דבקים בה', ובכך נבנה ממילא מבצרו של עם ה', כדבר משה דברים פרק יא כב כי אם שמר תשמרון את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוה אתכם לעשותה לאהבה את יקוק אלהיכם ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו: (כג) והוריש יקוק את כל הגוים האלה מלפניכם וירששתם גוים גדלים ועצמים מקם: (כד) כל המקום אשר תדרה כף רגלכם בו לכם יהיה מן המדבר והלבנון מן הנָהָר נָהָר פָּרָת ועד הַיָּם הַאֲחֵרוֹן יהיה גְּבֻלְכֶם:

(כה) לא יתיצב איש בפניכם פחדכם ומוראכם יתן יקוק אלהיכם על פני כל הארץ אשר תדרכו בה כאשר דבר לכם:

הנה נודע הדבר הגדול של יוסף ומשיחיותו. הוא קיים ונמצא עימנו תמיד, והוא בוקע בתנופת כחיים חדש ורב עוצמה בראש וראשית השנה לפעם את כל ימיה ברוחו עד אחריתה. ועוד יותר נדע: בכל אחד מאיתנו חבוי יוסף קטן, טמון בנו זרע זעיר של יוסף, אשר בעמלנו יציץ, יצמח ויפרח ויגדל, את כל אחד ממנו להיות יוסף גדול ורועה אבן ישראל זו היא הכרזת היום בבחינת יוסף, אותו ניקח עימנו אל ימי השנה, להחיותם בחיי אחוות יוסף זה עם זה יחדיו.